

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

2016/2

yıl: 7 cilt: VII sayı: 14

İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi

Mustafa ÖZKAN*

Özet

İrhâsât, Allah tarafından peygamber olarak gönderilen insanların, vahiy almadan önceki yaşamlarında meydana gelen hârikulâde olayları ifade eder. Hz. Muhammed'in de özellikle doğumu esnasında olağanüstü bazı hadiselerin yaşandığı nakledilmektedir. Bu makalede, siyer-meğâzî kaynakları esas alınarak, Hz. Peygamberin nübüvvetiyle ilişkilendirilen aşağıdaki hârikulâde hadiselerle ilgili rivâyetler incelenmektedir: Hz. Muhammed doğduğunda; Busrâ'yı aydınlatan bir nurun çıkması, Mekke'de bir yıldız doğması/yıldızların sarkması, Kısra'nın sarayının on dört burcunun yıkılması, Mecusilerin hiç sönmeden yanan ateşlerinin sönmesi ve Sâva Gölü'nün kuruması. Çalışmada şu tespitler yapılmaktadır: Söz konusu hadiselerle ilişkin haberler, rivâyet tekniği ve anlamı açısından telifi mümkün olmayan sayıda ve nitelikte çelişki içermektedir. Resûlullah'ın vefatından sonra üretilen ve tarihî seyir içerisinde şekillenen bu rivâyetlerin çıkışında nübüvvet kurumunu ispat etme, Hz. Peygamberi yüceltme ve Ehl-i kitapla peygamber yarışırma gibi faktörler belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İrhâsât, Ehl-i kitab, nübüvvet, delâil, hârikulâde.

The Critique of Narrations on İrhâsât (Exceptional Events) in Terms of Text and Meaning

Abstract

İrhâsât, it refers to exceptional events that occurred before the life of the people who chosen as prophet. Some of extraordinary events is narrated about prophet Muhammad, especially during his birth. In this article some narrations about exceptional events which are associated with the prophet Muhammad will be examined on the basis of siyar-magazi sources. When Muhammad was born; the emergence of a light illuminating the Busrâ, the rise of a star in Mecca/sagging of the stars, collapsing of fourteen bastions of the Kısra palace, extinguishing of the encreasing fire of Zoroastrian and drying of the Sava Lake. Following determinations are made: Narrations regarding the events in question contains many contradictions in terms of narration technique and meaning. In the emergences of these narratives which were generated after the death of the Prophet and shaped in time, such as factors has been decisive: proving the institution prophethood, glorification of the prophet and effort of exalting prophets.

Keywords: İrhâsât, People of the Book, prophecy, indicators, extraordinary.

* Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi A. B. D.
b.ozkan02@gmail.com

Giriş

Vahiy almadan önce bazı peygamberlerin yaşamlarında olağanüstü bir takım gelişmelerin/tecrübelerin yaşandığı belirtilmektedir. Örneğin Hz. İsa'nın beşikte iken konuşmaya başladığı¹; Hz. Muhammed'in de sünnetli ve göbeği kesik olarak dünyaya geldiği, doğunca dizüstü oturup başını göğe çevirdiği ve konuştuğu belirtilmektedir. Aynı zamanda Allah Resûlü'nün anne rahmine düştüğü ya da doğduğu sırada Şam'ı aydınlatan bir nurun (ışığın) çıktığı, bir yıldızın yanıp söndüğü, Kısra'nın sarayının on dört burcunun yıkıldığı, Mecusilerin bin yıldır sönmeden devam edegelen ateşinin sönmüverdiği ve Sâva Gölü'nün kurduğu gibi olağanüstü hadiselerin meydana geldiği nakledilmektedir.

İrhâsât kapsamına giren kavram (alâmâtü'n-nübüvve gibi) ve olaylar, kuşkusuz mucize ile aynı anlama gelmemektedir. Bilindiği gibi irhâsât, peygamberlerin vahiy almadan önce yaşadıkları hârikulâde tecrübeleri ya da onların yaşamlarıyla bağlantılı olarak meydana gelen olağanüstü olayları ifade eder.² Mucize ise kişinin peygamber olduğunu kesin olarak belirten olağanüstü durumlara verilen isimdir. Bu açıdan mucize, peygamberlerden beklenen, meydan okumayı ifade eden ve insanı aciz bırakan olağanüstü durumlara denir.³

Hz. Peygamberin anne rahmine düştüğü anda başlayan ve doğumu sırasında devam eden bazı olağanüstü gelişmelerin yaşandığı nakledilmiştir. İlgili gelişmeler, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin göstergeleri olarak değerlendirilmiş, alâmâtü'n-nübüvve⁴ ve emârâtü'n-nübüvve⁵ gibi adlarla isimlendirilmiştir. Ancak

1 Bkz. Âl-i İmrân, 3/46; Mâide, 5/110; Meryem, 19/29.

2 İrhâsâtın tanımı için bkz. *Dini Terimler sözlüğü*, Ankara, 2009, 174; Özervarlı, Mehmet Said, "İrhâs", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 181; Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", *DİA*, İstanbul, 1994, IX, 115.

3 Kâdi İyâz, (ö. 544/1149), *eş-Şifâ*, Beyrut, 2000, 313; Bağcı, Hacı Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara, 2010, 199.

4 İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö.230/844), *Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1998, I, 150.

5 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, I-II, Beyrut, 1992, I, 81. Ayrıca Hz. Peygamberin

söz konusu olağanüstü gelişme ya da olayların tezahür zamanı, sayısı, şekli ve bunlara ilişkin rivâyetlerin metinlerinde çok sayıda çelişki söz konusudur. Bu çelişkiler, bahse konu olan olağanüstü olayların gerçekliği konusunda İslam tarihçilerinin ihtilafa düşmelerine neden olmuştur. Örneğin kimi İslam tarihçileri yaşadığı belirtilen mezkûr olağanüstü olayları eserlerine almamışlardır.⁶ Kimileri de söz konusu hârikulâde hadiseleri eserlerine almış ancak “Tarihçiler bu tür hadiselerin yaşandığına ilişkin rivâyetlere ihtiyatla yaklaşrlar.” ifadesini kullanma gereğini duymuşlardır.⁷ Bazı tarihçiler irhâsât kapsamındaki hadiselerin yaşandığını açıkça savunmuş ve bunları eserlerine almışlardır.⁸ Bazıları da sözü edilen olağanüstü olayların yaşanmadığını dolaylı bir şekilde belirtmişlerdir.⁹

Tarihçilerin bahse konu olan olağanüstü olaylar hakkında farklı düşünce ve yaklaşımlara sahip olmalarında elbette ki onların tarih anlayış ve metotları belirleyici olmuştur. Ancak burada şu gerçeğin gözden kaçırılmaması ve ihmal edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz: Hz. Peygamberle ilgili irhâsât bağlamında bir bilgi kirliliğinin bulunduğu ve söz konusu bilgi kirliliğinin giderilmesinin bir zorunluluk olduğudur. Makalemizin de amacı, bahse konu olan hârikulâde olayların yaşanıp yaşanmadığını direkt olarak ret ya da kabul etmek değildir. Amacımız, konuyu tüm siyer-meğâzî türü kaynakları çerçevesinde ele alarak aydınlatmak dolayısıyla bu bilgi kirliliğinin giderilmesine katkı sağlamaktır.

Araştırmamızda yöntem olarak, Hz. Peygamberin doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen “Allah Resûlü’nün dizleri üzerine oturduğu, ellerini açtığı, göğe baktığı, konuşmaya başladı...” gibi çok sayıda hârikulâde olayı inceleyeceğiz. Çünkü bu türdeki hadiselerin tümünü teferruatlı olarak araştırmak ve yorumlamak, bir makalenin kapsamını aşacaktır. Dolayısıyla çalışmamızda Hz. Peygamberin anne karnında iken ya da doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen yukarıdaki hârikulâde olaylar yerine, daha spesifik ve aynı zamanda irhâsât hakkında bize genel bir bakış açısı kazandıracak olan şu olağanüstü gelişmeleri ve ilgili rivâyetleri incelemeye çalışacağız: Allah Resûlü’nün doğumu sırasında

nübüvvetinin ispatı bağlamında yaşandığı belirtilen olaylar için kullanılan kavramlar için bkz. Bağcı, Hacı Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara, 2010, 200.

- 6 Heykel, Muhammed, *Hz. Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1985, 105-107; Said Ramazan el-Bütî, *Fıkhû’s-Sîre*, çev. Ali Nar-Orhan Aktepe, İstanbul, 1984, 59-60; Hasan, İbrahim Hasan, *Siyasî, Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, I-V, çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, İstanbul, 1991, 99; Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2007, 61; Vatandaş, Celalettin, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, İstanbul, 2015, 18-19.
- 7 Küçük, Raşit-Yiğit, İsmail, *Hz. Muhammed*, İstanbul, 2010, 61-62; Avcı, Casim, *Hz. Muhammed’in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul, 2008, 72.
- 8 Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, İstanbul, 1982, 28-30; Mevlânâ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev. Yusuf Karaca, İstanbul, 2014, 125; Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul, 1981, I, 49-56; Berki, Ali Himmet - Keskioglu, Osman, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, 1991,35; Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1995, 106; Şulul, Kasım, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebi*, İstanbul, 2014, 107-108; Algül, Hüseyin *Alemlere Rahmet Hz. Muhammed*, Ankara, 1994, 11.
- 9 Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul, 2009, I, 125-126; Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara, 2008, 42-49.

Busrâ taraflarını aydınlatan bir nurun (ışığın) çıkması, Hz. Muhammed'in yıldızının doğup-sönmesi/yıldızların sarkması, Kısra'nın sarayının on dört burcunun yıkılması, bin yıldır yanmaya devam eden Mecusilerin ateşinin sönüvermesi ve Sâva Gölü'nün kuruması. Söz konusu olağanüstü olaylara ilişkin rivâyetleri "nakledildikleri şekliyle" ve kronolojik bir sıra dahilinde şu siyer-meğâzi müelliflerinin eserlerinden aktarmaya çalışacağız: İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Kâdî İyâz, Süheylî, İbn Seyyidinnâs, İbn Kayyım el-Cevziyye, Makrizî, Şâmî, Halebî, Diyarbekrî, Zurkânî. Ayrıca sözü edilen rivâyetleri direkt red ya da kabul etme yoluna gitmeden bunları "İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi" başlığı altında detaylı bir şekilde yorumlamaya çalışacağız.

1. Hz. Muhammed'in Doğumu Esnasında Meydana Geldiği Belirtilen Bazı Hârikulâde Olaylar

1. 1. Şam/Busrâ Taraflarını Aydınlatan Bir Nurun (Işık) Çıktığına İlişkin Rivâyetler

- "Şüphesiz Allah Resûlü'nün alâmeti, dünyaya geldiği zaman onunla beraber, Şam topraklarında bulunan Busrâ¹⁰ saraylarını aydınlatan bir nurun çıkması ve kendisine Muhammed isminin verilmesidir..."¹¹

- "Hâlid b. Mâden, Hz. Muhammed'in ashabından rivâyet etti: Bir gün Ashab-ı Kiram, Resûlullah'a: "Ya Resûlullah bize kendinden bahset!" dedi. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "Davetim, atam İbrahim'in daveti, İsa'nın müjdesidir. Annem bana hamileyken kendisinden bir nur çıkmış. O nurla Şam taraflarında bulunan Busrâ sarayları aydınlanmıştır..."¹²

- "Allah bilir, ancak bazı insanların Âmine'nin hamileliği konusunda şöyle söyledikleri belirtilir: "... Âmine Hz. Muhammed'e hamile kaldığında ondan bir nur çıkmış ve Âmine bu nurla (ışıkla) Şam topraklarında bulunan Busrâ saraylarını görmüştür."¹³

- "İbn İshâk dedi ki: Bana Sevr b. Yezid, bir ilim adamından – ki bu ilim adamının Hâlid b. Mâden el-Külâi olduğunu sanıyorum- naklen haber verdi ki: Resûlullah'ın ashabından bir grup Hz. Peygambere şöyle demiştir: "Ya Resûlullah bize kendinden bahset!" Resûlullah da şunları anlattı: "Ben, atam İbrahim'in duasıyım, İsa'nın müjdesiyim. Annem bana hamileyken kendisinden bir nur çıkmış. O nurla Şam topraklarında bulunan Busrâ sarayları aydınlanmıştır..."¹⁴

10 "Busrâ (Bozrah), Suriye'nin güneyinde Yermük nehrinin kaynağına yakın bir yerde Cebel-i Dürüz'ün (Cebel-i Arab) batı yamacında, denizden 850 m. yükseklikte verimli bir ovada kurulmuştur. Bugünkü Ürdün-Suriye sınırının 30 km. kadar kuzeyinde, bağlı bulunduğu Der'a'nın (eski adı Ezriât) 41 km. güneydoğusunda ve Şam'ın 141 km. güneyinde yer alır." Fayda, Mustafa, "Busrâ", *DİA*, İstanbul, 1992. VI, 470.

11 İbn İshâk, Muhammed (ö. 151/768), *es-Sîre*, Beyrut, 2009, 97.

12 İbn İshâk, 103.

13 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, I-IV, Beyrut, 2004, I, 129.

14 İbn Hişâm, I, 135.

- “İbn Abbas’tan, Âmine’nin şöyle söylediği rivâyet edilir: “Ben Hz. Muhammed’e hamilelik süresince hiçbir zorluk çekmedim... Resûlullah doğduğunda (“fesale minnî” ifadesi geçer. Ez-Zurkânî, “fesale minnî” ifadesinin “benden çıkınca, onu doğurunca” anlamına geldiğini belirtir.¹⁵), onunla birlikte doğu ve batıyı aydınlatan bir nur çıktı...”¹⁶

- “Bazıları şunu demişlerdir: “Hz. Peygamber doğunca iki dizi üstü oturdu, başını göğe kaldırdı, ondan bir nur çıktı. Bu nur Şam’ın saray ve çarşılarını aydınlattı; öyle ki Busrâda bulunan develerin boyunları bile görünmeye başladı.”¹⁷

- “İshâk b. Abdullah’tan nakledildiğine göre Allah Resûlü’nün annesi Âmine şöyle buyurmuştur: “Resûlullah’ı doğduğumda benden bir nur çıktı ve Şam’ın saraylarını aydınlattı...”¹⁸

- “Hâlid b. Mâden el-Külâîden nakledildiğine göre Resûlullah’ın ashabından bir grup şöyle demiştir: “Ya Resûlullah bize kendinden bahset!” Resûlullah da şunları söylemiştir: “Davetim, atam İbrahim’in daveti, İsa’nın müjdesidir. Annem bani doğurunca kendisinden bir nur çıkmış. O nurla Şam’da bulunan Busrâ sarayları aydınlanmıştır...”¹⁹

Hicrî üçüncü yüzyılda yaşamış olan Belâzurî ise *Ensâbu’l-Eşrâf* isimli eserinde Hz. Peygamberin doğumu esnasında rivâyetlerini incelemekte olduğumuz olayları nakletmemiştir. Müellif, konuyla ilgili sadece şu bilgiyi aktarmaktadır: “Âmine, Resûlullah’a hamile kalınca uykuda kendisine şöyle söylendiğini belirtmiştir: “Sen bu ümmetin seyidine hamile kaldın. O, Muhammed olarak isimlendirildi.”²⁰

- “Allah Resûlü iki yaşında iken Halime onu annesi Âmine’ye getirmiştir. Âmine bu esnada şu ifadeleri kullanmıştır: “Muhammed’e hamile iken benden bir nur çıktı. Bu nurun, Busrâdaki develerin boyunlarını/Busrâ’yı aydınlattığını gördüm...”²¹

- “Abdurrahman b. Avf’ın annesi Şifa şunları söylemiştir: “Hz. Peygamber doğduğunda doğu ile batı arası aydınlandı. Etraf o kadar aydınlandı ki, Rum köşklerini rahatlıkla görebildim.”²²

- “İbn Seken, Osman b. el-Âs’ın annesi Fatıma bint Abdillah’ın Hz. Peygamberin doğumuna şahit olduğu yönündeki haberi zikreder. Buna göre Fatıma bint Abdillah, doğum gecesinde Hz. Peygamberin evinin nurla dolduğunu görmüştür.”²³

- “Abdurrahman b. Avf’ın annesi Şifa dedi ki: “Hz. Muhammed doğunca elleri

15 Zurkânî, *Şerhu’l-Mevâhib*, I-XII, Beyrut, 1996, I, 217.

16 İbn Sa’d, I, 102.

17 İbn Sa’d, I, 102.

18 İbn Sa’d, I, 102.

19 İbn Sa’d, I, 150.

20 Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbu’l-Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, thz. I, 89.

21 İbn Hibbân, 44.

22 Kâdi İyâz, 460.

23 Kâdi İyâz, 459.

üzerine düştü. O sırada çıkan bir nur doğu-batı arasını aydınlattı ve hatta Rum sarayları göründü.”²⁴

- “Osman b. el-Âs’tan annesi Fatıma b. Abdillâh’ın şöyle dediği nakledilmiştir: “Allah Resûlû’nün doğum gecesine şahit oldum. Hz. Peygamber doğduğunda onun evi nurla doldu.”²⁵

- “Rivâyet edilir ki Hz. Peygamberin ashabından bir grup: “Ya Resûlullah bize kendinden bahset!” demiştir. Resûlullah da şöyle buyurmuştur: “Ben, atam İbrahim’in duasıyım, İsa’nın müjdesiyim. Annem bana hamileyken kendisinden bir nur çıkmış; o nurla Şam taraflarında bulunan Busrâ sarayları aydınlanmıştır...”²⁶

İbn Kayyım el-Cevziyye, Hz. Peygamberin doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen hadiselerden bahsetmemiştir. O, sadece Hz. Muhammed’in Fil Senesi’nde doğduğunu belirtmiştir.²⁷ Aynı şekilde Makrîzî de eserinde Allah Resûlû’nün doğumunu esnasında yaşandığı belirtilen hârikulâde olayları nakletmemiştir.²⁸

- “İbn Abbas, Âmine’nin şöyle dediğini bildirmektedir: Hz. Peygamber doğunca çıkan nur doğu ve batıyı aydınlattı.”²⁹

- “İbn Hibbân, Halime’den Âmine’nin şunu dediğini nakleder: “Muhammed’i doğurduğum zaman Busrâdaki develerin boyunlarını görmemi sağlayacak bir nur çıktı...”³⁰

- “Hz. Peygamberin annesi Âmine şöyle buyurmuştur: “Hz. Muhammed’i doğurunca onunla birlikte benden bir meşale çıktı; bu meşalenin ışığı ile Şam saraylarını gördüm.”³¹

- “İbn Abbas’tan nakledildiğine göre Hz. Peygamberin doğumu esnasında şu gelişmeler yaşanmıştır: Hz. Muhammed doğduğunda çıkan nur doğu ile batı arasını aydınlatmış ve hatta bu nurla Şam sarayları, caddeleri aydınlanmış, Busrâdaki develerin boyunları bile görünmeye başlanmıştır.”³²

- “Âmine, Resullullah’ı doğurduğunda çıkan nurun Şam saraylarını aydınlatmasını belirtmiştir.”³³

24 Kâdî İyâz, 460.

25 Süheylî (ö. 581/1185), *Ravdu’l-Unuf*, I-IV, Beyrut, thz. , I, 278-29.

26 İbn Seyyidinnâs, I, 94.

27 İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdu’l-Meâd*, I-VI, çev. Muzaffer Can, İstanbul, 1989, 101.

28 Makrîzî, Takiyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1444), *İmtâu’l-Esmâ*, I-XV, Beyrut, 1999, I, 6-8.

29 Şâmî, I, 342.

30 Şâmî, I, 342.

31 Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed (ö. 990/1582), *Târihu’l-Hamis*, I-II, byy. , 1302, I, 230.

32 Halebî, (ö. 1044/1635), *İnsânu’l-Uyûn*, I-III, thz., 1292, I, 72.

33 Zurkânî, I, 219. Ayrıca Zurkânî yaptığı açıklamada nurun yayılarak Şam saraylarına kadar gittiğini, mezkûr nurdan dolayı bu sarayların aydınlandığını anlatır. Bkz. Zurkânî, I, 219.

1. 2. Hz. Muhammed'in Yıldızının Doğması Ya da Doğum Gecesinde Yıldızların Sarkması İle İlgili Rivâyetler

- "İbn İshâk dedi ki: Bana Salih b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf, Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sa'd b. Zürare el-Ensari'den naklen haber verdi ki o şöyle dedi: "Kavmimin erkeklerinden sorduğum bir kişi bana, Hassan b. Sâbit'in şunları söylediğini aktardı: "Allaha yemin ederim ki ben uzun boylu, kuvvetli bir çocuktum. Yedi ya da sekiz yaşlarında bulunuyordum. İşittiğim her şeyi anlayabiliyordum. Bir Yahudinin Medine'deki Atama denilen bir kalenin üzerine çıkıp yüksek bir sesle: "Ey Yahudi topluluğu!" diye bağırdığını işittim. Nihayet Yahudiler onun yanında toplandılar ve dediler ki: "Yazıklar olsun, sana ne oluyor?" O da: "Bu gece Ahmed'in yıldızı Ahmed'le beraber doğdu." ³⁴ dedi.

- "Muhammed b. Ömer, ed-Dahhâk b. Osman, Meğrame İbn Süleyman, Kerîb, İbn Abbas senediyle gelen rivâyet şu şekildedir: ... Hz. Peygamberin doğduğu gece Yahudi hahamları şöyle demişlerdir: "Bu gece Ahmed doğdu; onun doğuşunu haber veren yıldız doğdu..." ³⁵

- "Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi, Hz. Muhammed'in doğduğu sırada yıldızların semadan aşağıya doğru sarktığını ve etrafı aydınlığa boğduğunu anlatır." ³⁶

- "Osman b. Ebi'l-Âs'tan, annesi Fatıma binti Abdillâh'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah Resûlü'nün doğum gecesine şahit oldum. Resûlullah doğduğunda ev nurla doldu. Yıldızların başımıza degecek derecede yaklaştığını gördüm." ³⁷

- "İbn Seken, Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fatıma binti Abdillâh'ın şöyle söylediğini nakleder: "Hz. Peygamberin doğduğu gece onun evi nurla doldu. Yıldızlar sanki başımıza degecek gibi yakınlaştılar." ³⁸

- "Ebû Nuaym ve Beyhakî, Hassan b. Sâbit'ten şöyle naklederler: "... Bir Yahudi bağırarak, bu gece doğan Ahmed'in yıldızı doğdu." demiştir. ³⁹

- "Ebû Nuaym ve Beyhakî, Hassan b. Sâbit'in şöyle dediğini rivâyet ederler: ... "Ben Hz. Muhammed'in doğum gecesinde bir Yahudinin şöyle bağırdığını duydum: "Ey Yahudiler toplanınız." Yahudiler: "Yazıklar olsun sana, ne oldu?" dediler. Bağırarak Yahudi şunu söyledi: "Bu gece doğan Ahmed'in yıldızı doğdu." ⁴⁰

- "Hz. Aişe'den nakledilen bir habere göre Hz. Muhammed doğunca Mekke'de Kureyşlilerin yanında bulunan bir Yahudi: "Bu gece ümmetin nebisi doğdu. Onun omuzları arasında nübüvvet mührü vardır." dedi. ⁴¹

34 İbn Hişâm, I, 130.

35 İbn Sa'd, I, 160.

36 Kâdi İyâz, 459.

37 Süheylî, I, 278-279.

38 Seyyidinnâs, I, 81.

39 Şâmî, I, 339.

40 Şâmî, I, 339.

41 Şâmî, I, 339.

- “Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fatıma bint Abdillâh şöyle demiştir: “Allah Resûlü doğunca ev nurla doldu. Yıldızların başımıza gelecek derecede alçaldıklarını gördüm.”⁴²

- “Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fatıma bint Abdillâh'ın şöyle dediği nakledilir: “Allah Resûlü doğunca onun evi nurla doldu. Bu gece, yıldızların başımıza gelecek derecede aşağıya doğru sarktığını gördüm.”⁴³

- “Hz. Peygamber doğduğunda bir Yahudinin: “Bu gece bu ümmetin nebisi doğdu, nebinin doğduğunu belirten yıldız doğdu.” dediği aktarılır.⁴⁴

- “Osman, annesinin Hz. Peygamberin doğumu ile ilgili olarak şöyle söylediğini belirtir: “Hz. Muhammed doğunca evinin nurla dolduğunu gördüm. Yıldızlar başımıza gelecek kadar yaklaşmaya/sarkmaya başladı.”⁴⁵

- “Mekkedeki bazı Yahudiler, Mekkelilere bu gece ümmetin nebisinin doğduğunu haber vermişlerdir.”⁴⁶

1. 3. Kısra'nın Sarayının Yıkıldığına İlişkin Rivâyetler

- “Hz. Muhammed doğduğu gece Kısra'nın sarayı⁴⁷ yerinden oynayıp sarsılmıştır. Balkonları parçalanıp düşmüştür. Taberiye'nin Gölü kabarmıştır. Mecusilerin taptıkları ve bin yıldır yanmakta olan kocaman ateşler birden sönmüştür.”⁴⁸

- “Mahzûm b. Hânî' el-Mahzûmî'nin babasından naklettiği rivâyet şu şekildedir: “Hz. Peygamber doğduğu gece Kısra'nın sarayı sarsıldı ve bu sarayın on dört burcu yıkılmıştır. Bin yıldır sönmeyen devam edegelen İranlıların ateşgedeleri söndü. Sâva Gölü kurudu. İranlı din adamı Mübezân, rüyasında serkeş develerin yürük atlarını önlerine katarak Dicle ırmağını geçtiğini ve İran topraklarına yayıldıklarını görmüştür...”⁴⁹

- “Taberî, *Târih* isimli eserinde, Beyhakî ve Ebû Nuaym ise *Delâil* isimli eserlerinde Mahzûm b. Hânî'nin babasından şöyle naklettiğini belirtirler: “Allah Resûlü doğunca Kısra'nın sarayının on dört burcu yıkıldı.”⁵⁰

Zurkânî, “Bu Doğumun Olağanüstülükleri” başlığı altında, Mahzûm b. Hânî'nin babasından naklettiği habere dayanarak, söz konusu doğum esnasında Kısra'nın sarayının çatladığını, 14 şerefenin yıkıldığını aktarır ve bunların hikmetlerini detaylı olarak açıklamaya çalışır.⁵¹

42 Diyarbekrî, I, 230.

43 Halebî, I 74.

44 Zurkânî, I, 227.

45 Şâmî, I, 341.

46 Halebî, I, 75.

47 Kısra'nın sarayı Irak'taki Medâin şehrinde bulunuyordu. Bkz. Zurkânî, I, 227.

48 Kâdî İyâz, 460.

49 İbn Seyyidinnâs, I, 83-84.

50 Şâmî, I, 354.

51 Zurkânî, I, 228.

1. 4. Bin Yıllık Ateşin Söndüğüne Dair Rivâyetler

- “Hz. Peygamber doğduğu gece Mecusilerin taptıkları kocaman ateş birden sönmüştür. Bu ateş bin yıldan beri yanıyor ve o ana kadar hiç sönmemişti.”⁵²

- “Mahzûm b. Hâni el-Mahzûmî'nin babasından naklettiği rivâyet şudur: “Bin yıldır sönmeyen devam edegelen İranlıların ateşgedeleri söndü...”⁵³

- “Taberî, Târih isimli eserinde, Beyhakî ve Ebû Nuaym ise Delâil isimli eserlerinde Mahzûm b. Hâni'nin babasından şöyle naklettiğini belirtirler: “Hz. Muhammed doğunca, bin yıldır yanmakta olan Mecusilerin ateşi sönuverdi.”⁵⁴

Halebî, râvi zikretmeksizin, Farslıların bin yıldır yanmakta olan ateşlerinin Hz. Peygamberin doğum gecesinde söndüğünü belirtir.⁵⁵

Zurkânî, Mahzûm b. Hâni'nin babasından rivâyet ettiği haberi esas alarak, Farslıların taptıkları ve bin yıldır sönmeyen ateşin Hz. Muhammed'in doğum gecesinde söndüğünü aktarır.⁵⁶

1. 5. Sâva Gölü'nün Kuruması İle İlgili Rivâyetler

- “Mahzûm b. Hâni el-Mahzûmî'nin babasından naklettiği rivâyet şudur: Hz. Peygamber doğduğu gece Sâva Gölü⁵⁷ kurumuştur. İranlı din adamı Mûbezân, rüyasında serkeş develerin yürük atlarını önlerine katarak Dicle ırmağını geçtiğini ve İran topraklarına yayıldıklarını görmüştür...”⁵⁸

- “Taberî, Târih isimli eserinde, Beyhakî ve Ebû Nuaym ise Delâil isimli kitaplarında Mahzûm b. Hâni'nin babasından şöyle naklettiğini belirtirler: Resûlullah doğunca Sâva Gölü kurudu.”⁵⁹

- “Resûlullah'ın doğduğu gece Sâva Gölü kurudu.”⁶⁰

- Hz. Peygamberin doğumu esnasında göl/dere kuruma ya da taşma çerçevesinde Kâdi İyâd, “Taberîye'nin Gölü kabarmıştır.”⁶¹ haberini nakletmektedir. Şâmî ise söz konusu doğum sırasında “Semave Vadisi'nin sular altında kaldığını” aktarmaktadır.⁶²

52 Kâdi İyâz, 460.

53 İbn Seyyidinnâs, I, 83-84.

54 Şâmî, I, 354.

55 Halebî, I, 95.

56 Zurkânî, I, 228.

57 Bu göl, İrandâ Rey ve Hemedan şehirleri arasında bulunuyordu. Göl, batıl bir inanç gereği o dönemde kutsal kabul ediliyordu. Bkz. Şulul, 109.

58 İbn Seyyidinnâs, I, 83-84.

59 Şâmî, I, 354.

60 Halebî, I, 96.

61 Kâdi İyâz, 460.

62 Şâmî, I, 353-354.

2. İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi

2. 1. Rivâyetlerdeki Çelişkiler

Hız. Peygamberin doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen olayların yer aldığı rivâyetlerde dikkatimizi çeken husus, ilgili metinlerin, rivâyet tekniği açısından ihtiva ettiği problemlerdir. Bu problemlerden bazılarını kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi, konuyla ilgili rivâyetlerin bir kısmı râvi belirtilmeksizin nakledilmiş,⁶³ bir kısmı da “Bazıları der ki, kimileri şöyle demiştir, rivâyet edilir ki, denilmiştir ki...”⁶⁴ gibi meçhul fiillerle aktarılmış olmasıdır. Özellikle ilk dönem siyer-meğâzî müelliflerinin -sıkı bir sened-ravi kritiği yapmamış olsalar da- çoğunun muhaddis oldukları dikkate alınırca bunların, ilgili metinleri bazen râvi senedi olmaksızın, kimi zamanda “Bazıları der ki, kimileri şöyle demiştir, rivâyet edilir ki...” şeklindeki ifadelerle nakletmelerinin dikkat çekici bir durum olduğu söylenebilir.

Öncelikle belirtmek durumundayız ki bu tür haberlerin râvileri belli olmadığı için, rivâyet tekniği açısından bu haberlerin bir değeri ya da güvenilirliği bulunmamaktadır. Çünkü zikredilen haberlerin kim tarafından nakledilmiş olduğu genellikle belli değildir. Kaynağı belli olmayan tarihî bir haber ya da bilginin doğruluğundan bahsetmek de, tarih ilminin temel felsefesi ve ilkeleriyle çelişmektedir.

İkincisi, Hız. Peygamberin nübüvvetinin alâmetleri olarak belirtilen bazı hârikulâde olaylara ilişkin haberlerin tek kişiden aktarılmış olmasıdır. Örneğin Hız. Peygamber doğduğunda “doğu ile batı arasının aydınlandığına” dair tüm haberlerin kaynağı, Abdurrahman b. Avf’ın annesi Şifâdır.⁶⁵ Aynı şekilde doğum esnasında meydana geldiği belirtilen “Kisrâ’nın sarayının yıkılmasına”⁶⁶ ve “Mecusilerin ateşinin sönmesine” ilişkin kaynak, Mahzûm b. Hâni el- Mahzûm’ının babasıdır.⁶⁷ Yine Resûlullah’ın doğumu sırasında “yıldızların insanın başına degecek kadar sarktığı” şeklindeki haberi nakleden kişi, sadece Osman b. Ebi’l-Âs’ın annesi Fatıma bint Abdillâh’tır.⁶⁸

Peygamberimizin doğumu esnasında meydana geldiği ve etkileri Mekke, Şam ve Sâsâni topraklarında da görüldüğü belirtilen bazı gelişmelerin sadece bir kişi kanalıyla aktarılmış olması, kuşkusuz önemli bir çelişki ve dolayısıyla doğru bilgi açısından ciddi bir problemdir. Her şeyden önce çok sayıda kimse tarafından bilinmesi gereken bu ve benzer olayların tek râvi tarafından nakledilmesi hadis

63 İbn İshâk, 97; İbn Hibbân, 44; Kâdi İyâz, 459-460; İbn Seyyidinnâs, I, 94; Diyarbekrî, I, 230; Halebî, I, 72; Zurkânî, I, 219.

64 İbn İshâk, 103; İbn Hişâm, I, 129, 135; İbn Sa’d, I, 102; İbn Hibbân (ö. 354/965) *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, Beyrut, 2000, 44.

65 Kâdi İyâz, 460.

66 Seyyidinâs, I, 83-84; Şâmî, I, 354.

67 Seyyidinâs, I, 83-84; Şâmî, I, 354; Zurkânî, I, 228.

68 Şâmî, I, 341; Halebî, I, 74.

ve tarih ilimlerinde haberlerin sıhhatlerini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü çok önemli olan bir konudaki haberi tek kişinin aktardığı görülmektedir. Oysaki bir toplumun tümünü ilgilendiren olağanüstü bir olayı birçok kişi görmeli, işitmeli ve nakletmeli ki ilgili olayın doğruluğu tartışma konusu yapılabilmelidir. Zaten sözü edilen olağanüstü olaylar vuku bulmuş olsaydı, bahsedilen olayların etkisinin görüldüğü coğrafyalardaki insanların da bunları görmesi ve başka tariklerle nakletmeleri gerekirdi. Ancak doğum esnasında “Şam’ın aydınlandığı, Kısra’nın sarayının burçlarının yıkıldığı ve Mekke’de yıldızların sarktığına” dair başka şahıslardan aktarılan değişik herhangi bir rivâyet bulunmamaktadır.

Hız. Muhammed’in peygamberliğinin ispatı bağlamında vuku bulduğu belirtilen hârikulâde gelişmelere ilişkin metinler, sadece râvilerin olmayışı ya da teklifi açısından problem teşkil etmemektedir. Bahse konu metinler, aynı zamanda içerdikleri bilgiler bakımından da birçok farklılık nedeniyle çelişki barındırmaktadır. Söz konusu çelişkilerin bir kısmını şu şekilde açıklamak mümkündür:

Birincisi, Hız. Peygamberin nübüvvetinin göstergelerinden kabul edilen bazı olağanüstü hadiselerin “ne zaman meydana geldiği” ile ilgilidir. Örneğin, neredeyse tüm siyer-meğâzî müellifleri, “Şam/Busrâ taraflarını aydınlatan bir nurun çıkışı” olayını nakletmişlerdir. Ancak müelliflerin bazıları söz konusu olayın “Hız. Peygamberin annesinin kendisine hamile kaldığı dönemde”⁶⁹ meydana geldiğini bildirmiş; kimileri de mezkûr olayın “Resûlullah’ın doğumu esnasında” yaşandığını nakletmişlerdir.⁷⁰ Bazı müellifler ise –belki de söz konusu metinlerin kendi aralarındaki tenakuzları sebebiyle- bu haberleri eserlerine almamışlardır.⁷¹ Dolayısıyla olayın vuku bulmasıyla ilgili bilgilerin dahi sıhhati şüphelidir.

İkincisi, bahse konu olan bazı hârikulâde olayların “etki alanlarına” ilişkin farklı bilgilerin varlığıdır. Örneğin, Hız. Muhammed’in peygamber olacağına bir delili olarak gösterilen “nurun nereleri aydınlattığına” dair çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Konuyla ilgili metinlerde, söz konusu edilen nur (ışık) yerine göre Şam,⁷² Hız. Peygamberin evi,⁷³ Busrâ⁷⁴ ve batı-doğunun arası⁷⁵ gibi değişik yerleri aydınlatabilmektedir. Dolayısıyla sözü edilen hârikulâde olaylara ilişkin metinlerde ciddi tenakuzların bulunduğu söylenebilir. Zikredilen farklılıklar ise, daha sonraki dönemlerde ilgili metinlerde ekleme/çıkarmaların (idrac) yapıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durum da, konuyla ilgili haber/rivâyetlere temkinli yaklaşmamız gerektiğini göstermektedir.

69 İbn İshâk, 103; İbn Hişâm, I, 129, 135; İbn Hibbân, 44; İbn Seyyidinnâs, I, 94.

70 İbn İshâk, 97; İbn Sa’d, I, 102, 150; Kâdi İyâz, 460; Şâmî, I, 341-342; Diyarbekrî, I, 230; Halebî, I, 74.

71 Makrizî, I, 6-7-8.

72 İbn Sa’d, I, 102.

73 Kâdi İyâz, 459; Süheylî, I, 278-279; Diyarbekrî, I, 230; Halebî, I, 74.

74 İbn İshâk, 97, 103; İbn Hişâm, I, 129, 135; İbn Sa’d, I, 150; İbn Hibbân, 44; İbn Seyyidinnâs, I, 94; Şâmî, I, 341.

75 İbn Sa’d, I, 102; Kâdi İyâz, 460; Şâmî, I, 342.

2. 2. Rivâyetlerin, Dönemin Gerçekleriyle Örtüşmemesi

Hz. Peygamberin doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen hârikulâde olayların, dönemin mevcut şartları ya da gerçekleriyle örtüşmediğini söylemek mümkündür. Örneğin zikredilen hârikulâde olayların gerçekliği kabul edilmiş olsa bu, Hz. Peygamberin daha küçük yaşta iken “geleceğin peygamberi” olarak bilindiği şeklinde bir anlamı beraberinde getirir. Oysaki Hz. Muhammed bile –vahiy almadan önce- kendisinin peygamber olacağını bilmiyordu. Hatta Resûlullah ilk vahiy aldığı anda dahi peygamber olduğunu anlamamıştır.⁷⁶ Onun peygamber olduğunu ilk söyleyen kişi, Varaka b. Nevfel’dir.⁷⁷ Dolayısıyla dönemin toplumunun sözü edilen olağanüstü olaylar üzerinden Hz. Muhammed’in peygamber olacağını bilmesi mümkün değildir.⁷⁸ Çünkü Kur’ân, Hz. Muhammed’in, vahiy almadan önce peygamber olacağını kendisinin de bilmediğini belirtmektedir.⁷⁹

Daha önce de belirtildiği gibi, Hz. Peygamberin doğumu esnasında “yıldızların sarktığı” ya da “Hz. Peygamberin yıldızının yanıp söndüğüne” ilişkin çok sayıda haber mevcuttur. Önkâl’in bu konudaki değerlendirmesi, bahsi geçen rivâyetlerin anlam açısından ne kadar çelişkiler ihtiva ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir:

“Şüphesiz Hz. Peygamberin doğumunun ve peygamberliğinin gökte görülen bir yıldızla tespit ve teşhis edildiğini kabul etmek ne aklen ne de naklen mümkündür. Çünkü bu nasıl bir yıldızdır ki sadece bir peygamber doğduğu ya da zuhur ettiği zaman doğacak ve binlercesi arasında hemen tanınıp bilinecektir. Kaldı ki o günün imkânlarıyla belli zaman aralıklarıyla muntazaman doğan yıldızları bile tespit mümkün değildi. Naklen de mümkün değildir. İslam, müneccimler ve sözlerine inanmayı kesinlikle reddetmiştir. Hz. Peygamber: “Yıldızlarla uğraşanlarla oturup kalkma” buyurarak Hz. Ali’nin şahsında tüm Müslümanlara müneccimlerle irtibatı yasaklamıştır.”⁸⁰

Birçok haberde Hz. Peygamberin annesinin karnında bulunduğu/doğduğu sırada, çıkan nurun Şam topraklarında bulunan Busrâ saraylarını aydınlattığı nakledilir. Burada şu soru sorulabilir: Söz konusu nur ile Busrâ arasında neden ısrarla bir ilişki kurulmuş olabilir? Ya da çıkan nur başka bir şehri değil de neden Busrâ’yı aydınlatmıştır? Kurulan ilişkinin “Hz. Muhammed’in nübüvvetten önce Busrâ’yı ziyaret etmiş olmasıyla bir ilgisi olabilir mi? Ayrıca zikredilen nur Busrâ’yı aydınlatmışsa, bu nurun Mekke’yi aydınlatması, Mekkelilerin de söz konusu olayı

76 Azimli, 69.

77 İbn Hibbân, 51; Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târihu’t-Taberî*, I-VI, Beyrut, 2008, I, 532; İbnü’l-Esir, İzzuddin Ebi’l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmi’l-fi’t-Târih*, I-XI, Beyrut, 2006, I, 576.

78 Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1995 I, 47.

79 Bkz. Kasas, 28/86; Şûrâ, 42/52.

80 Önkâl, Ahmet, “İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı 3, 1992, 189.

görmeleri ve anlatmaları gerekmez miydi?⁸¹ Halbuki dedesi Abdülmuttalib bile torunu Muhammed'in doğduğunu ancak başkasından öğrenebilmiştir.⁸²

İlgili haberlerde “Kisrâ'nın sarayının on dört burcunun yıkıldığı” ve “Bin yıldır yanmakta olan Mecusilerin ateşinin söndüğü” belirtilmektedir. Dönemin en büyük devletlerinden biri olan Sâsânilerin siyâsî ve dinî sembolleri (saray ve ateş) yok olacak, söz konusu devlet bunun farkına varmayacak, anlatmayacak ve bu önemli gelişmeler İran tarihini anlatan kitaplarda yazılmayacaktır! Bu mümkün olabilir mi? Ayrıca Hz. Peygamberin nübüvvetinin bir alameti olarak “Sava Gölü'nün kurumuş olduğu” anlatılıyor. Mevcut dönemde insan, bitki ve hayvanlar için bir yaşam kaynağı olan göl neden kurusun, mezkûr gölün kurumasının kime faydası olabilir ve adı geçen gölün kurumasının İslam'a ne katkısı olabilir?

Hz. Peygamberin nübüvvetiyle bağlantılı olarak nakledilen olağanüstü bazı olayların, tarihî gerçeklerle örtüşmediğini görmemek mümkün değildir. Örneğin Hz. Peygamberin doğumu esnasında “Ka'be'nin nurla dolduğu ve buradaki putların yere serildiği” belirtilmektedir. Oysaki söz konusu putların yere serilmesi/kırılması tarih olarak Mekke'nin fethi (630) esnasında olmuştur.

2. 3. İrhâsât Kapsamına Giren Olayların, Tarihî Seyir İçerisinde Çeşitlenmesi ve Artışı

İrhâsâtla ilgili temel problemlerden bir tanesi de, Hz. Peygamberin nübüvvetinin delili olarak gösterilen olağanüstü hadiselerin sayısının ilk kaynaklardan sonrakilere doğru artmaya başlamasıdır.⁸³ Bunu, ilk siyer meğâzî yazarlarından İbn İshâk'ın Sîresi ile muahhar müelliflerden birisi olan Şâmî'nin eserini karşılaştırmak sûretiyle görmek mümkündür. Hicrî iki/miladî sekizinci asırda yaşamış olan İbn İshâk'ın eserinde etkileri Mekke dışında görülen -ve çalışmamızda incelediğimiz- olağanüstü olaylara ilişkin sadece şu bilgi geçmektedir:

- “Hz. Muhammed'in doğumu sırasında çıkan bir nur, Şam topraklarında bulunan Busrâ saraylarını aydınlatmıştır.”⁸⁴

Hicrî onuncu/miladî on altıncı yüzyılda yaşamış olan siyer-meğâzî müelliflerinden biri olan Şâmî'nin eserinde ise irhâsâtla ilgili incelemeye çalıştığımız hârikulâde olaylar şu şekilde yer alır:

- Doğum anında Busrâ/Şam'ı/dünyayı aydınlatan nurun çıkması
- Yıldızların yakınlaşması ya da yere doğru sarkması
- Bir putun yüzüstü devrilmesi

81 Azimli, 44.

82 Azimli, 44. İlgili rivâyetler için bkz. İbn İshâk, 97; İbn Hişâm, I, 131; İbn Sa'd, I, 103; Belâzurî, I, 89; İbn Hibbân, 41; İbn Seyyidinnâs, I 85; Azimli, 44.

83 Özdemir, Mehmet, “Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh”, *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed*, Konya, 2007, 122.

84 İbn İshâk, 97-103.

- İki yeşil kanatlı bir adamın Hz. Peygamber'in doğumunu müjdelemesi, Ka'be'yi nurla doldurması ve Ka'be'deki putların yere serilmesi
- Kisrâ'nın sarayının on dört burcunun yıkılması
- Mecusilerin ateşgedelerinin sönmesi
- Sava Gölü'nün kuruması
- Semave Vadisi'nin sular altında kalması.⁸⁵

İlk (mukaddem) ve son dönem (muahhar) siyer-meğâzî müelliflerinin eserlerinde irhâsâtla ilgili geçen haberlerin çeşidi ve sayısı konusunda şunlar belirtilebilir:

Birincisi, irhâsâtla ilgili rivâyetleri eserine alan ilk siyer-meğâzî müellifi, İbn İshâk'tır. İbn İshâk'ın hicrî ikinci asırda yaşadığı dikkate alınır, Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat bağlamında yaşandığı belirtilen olağanüstü haberlerin ikinci asırdan itibaren yazılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

İkincisi, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatı bağlamında nakledilen olağanüstü olayların, tarihî seyir içerisinde çeşit ve sayı olarak katlanarak artmasıdır. Örneğin İbn İshâk, etkisi Mekke dışında görülen hârikulâde olaylardan, sadece "doğum esnasında çıkan nurun Busrâ'yı aydınlattığı" şeklindeki olayı nakletmiştir.⁸⁶ Hicrî üçüncü yüzyıla gelindiğinde söz konusu "nura" ek olarak, siyer-meğâzî kaynaklarına "Hz. Muhammed'in dünyaya geldiğini gösteren yıldızın doğduğu" hadisesi eklenmiştir.⁸⁷ Hicrî beşinci yüzyılda yaşayan Kâdi İyâz bahsi geçen hadiselerle "Yıldızın insanın başına degecek kadar sarkmaya başladığı",⁸⁸ "Kisrâ sarayının yıkıldığı", "Taberiye Gölü'nün kabardığı", "Mecusilerin ateşinin söndüğü" tarzındaki olağanüstü olayları ilave etmiştir.⁸⁹ Hicrî sekizinci yüzyılda ise sözü edilen olağanüstü olaylara "Sava Gölü'nün kuruması" dahil edilmiştir.⁹⁰

2. 4. Rivâyetlerin Çıkış Zamanı, Sebebi ve Değeri

Araştırmacıların genel kanaati, bu tür rivâyetlerin Hz. Peygamberin vefatından sonra dinî ve kültürel bir takım sebeplerle bağlantılı olarak ortaya çıktığı ve bunların tarihî seyir içerisinde şekillendiği yönündedir.⁹¹ Bilindiği gibi Dört Halife döneminde başlayan ve daha sonraları hız kazanan fetih hareketleri sırasında/sonrasında Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların yanı sıra Mecûsîlik ve Maniheizm gibi inançlarla karşılaşmışlardır. Müslümanlar, söz konusu kesimlerle karşılaşma

85 Hz. Peygamberin gerek annesinin karnında iken ve gerekse doğduktan sonra yaşandığı belirtilen tüm hârikulâde olaylar için bkz. Şâmi, I, 339-354.

86 İbn İshâk, 97.

87 İbn Hişâm, I, 130; İbn Sa'd, I, 160.

88 Kâdi İyâz, 459; krş. Süheylî, I, 278-279.

89 Kâdi İyâz, 460.

90 İbn Seyyidinnâs, I, 83-84.

91 Özdemir, 132; Yavuz, IX, 115-116; Erul, Bünyamin, *Siret Tetkikleri*, Ankara, 2013, 19; Azimli, 46; Apak, I, 125-126.

ya da birlikte yaşama sürecinde gayr-ı müslimlerle nübüvvetin gerçekliği ve Hz. Peygamberin nübüvveti bağlamında bir takım tartışmalar yaşamışlardır.

İrhâsât kapsamına giren gelişmelere ilişkin rivâyetlerin ortaya çıkmasında kuşkusuz birden fazla sebep etkili olmuştur. Bu sebeplerden bir tanesi daha sonraki dönemlerde peygamberlik kurumunun tenkit edilmesi ve buna cevap verme gereğinin duyulmuş olmasıdır. Bu bağlamda Yavuz'un aşağıdaki tespiti dikkate değerdir:

“Hz. Peygamberin nübüvvetle görevlendirilmesinden sonra vahye inanmayan çeşitli zümrelerin ortaya çıktığı, bunların arasında yer alan bazı şairlerin şiirlerinde peygamberlik müessesesini tenkit ettikleri bilinmektedir. İslâmiyet'in Arap Yarımadası'nı aşarak hızla yayılmasının ardından Mecûsîlik ve Maniheizm gibi eski dinlere, materyalizme veya sadece Tanrı'nın varlığını kabul edip vahyi inkâr eden felsefî akımlara, ayrıca İslâm dinine mensup olduğu iddiasında bulunan aşırı fırkalara bağlı değişik zümreler bu tenkitlere fikrî boyutlar ekleyerek bunları devam ettirmiş, nihayet nübüvvet müessesesi aleyhinde yazılan eserlerle konu İslâm dini için önemsenecek bir problem haline gelmişti... Hicrî ikinci (miladî sekizinci.) yüzyılın ikinci yarısında başlamak üzere İslâm âlimleri, söz konusu kişilerce ileri sürülen iddialara ve yazılan eserlere erken devirlerden itibaren hem umûmî kelâm kitapları içinde, hem de değişik adlarla müstakil eserlerde cevaplar vermişlerdir. Bunun sonucu olarak genellikle delâlilü'n-nübüvve veya a'lâmü'n-nübüvve diye bilinen telif türü teşekkül etmiştir...”⁹²

İlgili haberlerin ortaya çıkışı ve şekillenişinde nübüvvet müessesesinin tenkidi kadar, Allah Resûlü'nün vefatından sonraki süreçte Yahudi ve Hıristiyanlarla yaşanan nübüvvet tartışmaları da etkili olmuştur. M. Özdemir'in kanaatine göre “Müslümanlar, yeni fethedilen coğrafyalarda bilhassa Hıristiyanlar ve Yahudilerle yaptıkları dinî tartışmalarda ilk günden itibaren hep Hz. Muhammed'in geleceğinin kendi kitaplarında haber verilmediği ve ayrıca onun peygamberliğini teyit eden hissî/maddî mucizelerden mahrum bulunduğu itirazıyla karşılaşmışlardır. İşte bu itirazlardır ki, zamanla Hz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatını da kapsayacak şekilde tebşirat ve irhâsât nevinden pek çok haberin ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu süreçte herhalde başka peygamberlerin veya din önderlerinin şahsiyetleri etrafında oluşan menkıbelerin ve mitolojik bilgilerin bir kısmı bir şekilde Hz. Peygamberin hayatına adapte edilmiş olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında mesela, Zerdüş'tün, Orta Asya'daki şaman liderlerin ya da Avustralya'daki kahinlerin, hatta Cahiliye Arapları arasında Ümeyye b. Ebi's-Salt örneğinde olduğu gibi bazı kimselerin gayb alemiyle ilişki kurabilmek ya da gizli kuvvetlerle iletişim sağlayabilmek için göğüslerinin/kalplerinin yarıldığına dair mitolojik bilgilerle şakku's-sadr rivâyetleri; Matta İncil'inde Yusuf'un rüyası ile Âmine'nin ki, Hz. isa doğduktan

92 Yavuz, IX, 115-116.

sonra astrolojiyle ilgilenen bazı kimselerin onun Yahudilerin kralı olacağına dair kehanetleriyle Hz. Peygamber doğduğunda yıldızlara bakarak onun geleceğin peygamberi olacağına dair Yahudiler tarafından söylendiği ifade edilen sözler arasındaki benzerlikleri fark etmek zor değildir. Sözü edilen irhâsât ve tebşirat rivâyetleri, bir ihtiyaca cevap vermek üzere vücut bulduktan ve kitabiyata intikal ettikten sonra, özellikle halk arasında büyük bir etki meydana getirmiş, getirmeye de devam etmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de geleceği kitap ehli tarafından haber verilen ve başından olağanüstü tecrübeler geçen bir peygamber imajı, pek çok kimseye daha ilginç ve daha cazip gelmektedir...⁹³

Mevzubahis rivâyetlerin, Ehl-i kitabla yapılan peygamber yarışırma sonucu çıkmış olma ihtimali üzerinde duran Azimli, bu ihtimali şu örnek olay üzerinden temellendirmeye çalışmıştır: "... İncil'de Hz. İsa'nın doğumu ile ilgili : "Kral Hirodes devrinde İsa'nın doğmasından sonra bazı yıldız bilimciler doğudan gelip: "Onun yıldızını gördük, ona tapınmaya geldik."(Kitab-ı Mukaddes, Matta, 2) ifadesi yer almaktadır. Yıldızların bile Hz. İsa'nın doğuşunu haber verdikleri şeklindeki bu teze karşılık, Müslümanların da Hz. Peygamberin daha üstün olduğu şeklindeki bu antitezden hareketle bu tür rivâyetleri uydurup bir peygamber yarışırma işine girmiş olmaları ihtimali de mevcuttur."⁹⁴

İrhâsâtla ilgili haberlerin ortaya çıkışı ve şekillenişinde özelde Hz. Peygamberi yüceltme, genel olarak da peygamber yarışırma rekabeti etkili olmuş olabilir. Örneğin ilgili rivâyetlerle; Hz. Muhammed'in daha ana rahmindeki günlerinden itibaren farklı bir takım özelliklere sahip kılındığı, doğumu ve sonrasında meydana geldiği belirtilen hadiselerle onun olağanüstü bir şahsiyet olduğu şeklindeki mesaj verilmek istenmiş olabilir.⁹⁵ Ayrıca bu tür rivâyetlerin, Hz. Yahya ve İsa'da olduğu gibi, Hz. Peygamberin mucizelerinin de, çocukluğundan beri var olduğuna veya en azından onu müjdeleyen, buna delalet eden bazı hârikulâde olayların olması gerektiğine inanan ikinci-üçüncü asrın telakkilerinin bir ifadesi olması da ihtimal dahilindedir.⁹⁶

Dikkat edilirse bazı siyer-meğâzî müelliflerinin⁹⁷ irhâsât konusundaki referansları; "peygamberlik müessesesini aklî temellere dayandırarak ispatlamaya çalışan" ya da "sadece nakle dayanarak nübüvveti mucizeler ve diğer hârikulâde olaylarla ispatlamaya çalışma" amacıyla yazılan⁹⁸ Delâilü'n-nübüvve türü kitaplardır. Hicrî beşinci asırdan itibaren yazılmaya başlanan bu tür eserlerin en bilineni Ebû Dâvud es-Sicistanî'nin A'lâmu'n-Nübüvve, İbn Ebî'd-Dünya'nın Delâilü'n-

93 Özdemir, 133-4.

94 Azimli, 46.

95 Bkz. Erul, *Siret Tetkikleri*, 19; Apak, I, 125.

96 Bkz. Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamberin Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", "Peygamberimiz Hz. Muhammed (Sav) - Özel Sayı- *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, 2003, 43.

97 Şâmi, I, 354.

98 Bkz. Yavuz, IX, 116-117; Bağcı, 200.

Nübüvve ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin Delâilü'n-Nübüvve isimli eserlerdir. Bağcı, bu tür eserlerin değeri bağlamında şunları belirtmektedir

“... Bu tür eserler musannıfları tarafından asırlarca sonra telif edilmiş ve ilk iki tabakada bulunmayan hadislerin toplanmasına yönelik çalışmalardan ibarettir. Bunların içerisinde daha önce çeşitli mecmua ve müsnedlerde yer alan ve daha sonraları bu musannıflar tarafından kendilerine değer atfedilen, aslında muhadislerce hadisleri yazılmayan kimselerden gelen rivâyetler vardır...”⁹⁹

Kısacası çıkış sebebi, zamanı, kaynakları ve değeri bağlamında aktarmaya çalıştığımız irhâsâtla ilgili rivâyetlere temkinli yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü bu haberlerle ilgili olarak, mutlak doğru bilgileri içeren Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir bilgi yoktur. Söz konusu haberler muteber hadis kaynaklarında da geçmemektedir.¹⁰⁰ Aynı zamanda sözü edilen haber/rivâyetler, tarihî verilerle ve vahyin terbiye ettiği akılla da örtüşmemektedir. Dolayısıyla sözü edilen rivâyetlerin; Hz. Peygamberin vefatından sonra nübüvvet kurumunu ispat etme, Hz. Peygamberin daha doğmadan/ya da doğduğu sırada peygamberlik alametlerinin görülmeye başlandığını Ehl-i kitaba gösterme ve nihayetinde peygamber yarıştırmaya gibi amaçlara dönük olarak üretildiği söylenebilir.

Sonuç

Hz. Peygamberin anne rahmine düştüğü ya da doğduğu sırada meydana geldiği belirtilen hârikulâde olaylara ilişkin haberler, rivâyet tekniği ve anlamı açısından çok sayıda çelişki içermektedir. İlgili haberlerin bir kısmı “Bazıları der ki, kimileri şöyle demiştir, rivâyet edilir ki...” şeklindeki meçhul fillerle nakledilmiş, bazıları ise sadece bir râvi tarafından nakledilmiştir. Bu durum, ilgili haberlere temkinli yaklaşmayı zorunlu kılmaktadır.

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı bağlamında yaşandığı belirtilen hârikulâde hadiselerle ilişkin metinler, aynı zamanda anlam bakımından da birçok çelişki barındırmaktadır. Söz gelimi, Şam taraflarını aydınlattığı belirtilen “nurun”, “ne zaman ortaya çıktığı” ve “nereleri aydınlattığı” konusunda birbiriyle çelişen çok farklı bilgiler mevcuttur. Söz konusu durum, ilgili rivâyetlerin metinlerine tarihî seyir içerisinde çok miktarda ekleme ve çıkarmaların yapıldığı ihtimalini güçlendirmektedir.

İncelemiş olduğumuz haberlerin içerdiği bilgiler dönemin tarihî gerçekleriyle de örtüşmemektedir. Örneğin Hz. Muhammed'in doğumu esnasında Ka'be'deki putların yere serildiği/düştüğü belirtilmektedir. Oysaki sözü edilen putların düşmesi ve kırılması, tarih olarak Mekke'nin Fethinden sonra olmuştur. Aynı zamanda Allah Resûlü'nün doğumu sırasında, Sâsâniler için siyâsî ve dinî anlamda

99 Bağcı, 205.

100 Erul, *Siret Tetkikleri*, 19.

önemli birer sembol olan Kisrâ'nın sarayının on dört burcunun yıkılması ve Mecusilerin bin yıldır yanmakta olan ateşin sönmesi gibi gelişmeler, tarihî verilerle bağdaşmamaktadır.

İrhâsâtla ilgili temel problemlerden bir tanesi de, Hz. Peygamberin nübüvetinin delili olarak gösterilen olağanüstü hadiselerin sayısının ilk kaynaklardan sonrakilere doğru artmaya başlaması ve ilgili haberlerin birbirleriyle çelişmesidir. Örneğin Hz. Muhammed'in doğumu sırasında yaşandığı ve etkisinin Mekke dışında da görüldüğü belirtilen olağanüstü olayların sayısı hicrî ikinci asırda bir iken, bu rakam hicrî onuncu (miladî on altıncı) yüzyılda beşi bulur. Söz konusu durum, incelediğimiz olayların sayısının ve buna ilişkin rivâyetlerin içeriklerinin tarihi seyir içerisinde muhtelif gelişmelere bağlı olarak arttığı ve değiştiği şeklinde yorumlanabilir.

Hz. Peygamberin gerek anne rahmine düştüğü ve gerekse doğduğu sırada meydana geldiği belirtilen hârikülâde hadiselerin yaşandığını ve buna ilişkin rivâyetlerin içerdiği bilgilerin doğruluğunu teyyid eden her hangi bir bilgi ne Kur'ânda ne de sahih hadis kaynaklarında mevcuttur. Dolayısıyla sözü edilen olağanüstü olayların gerçekliğini imânî bir mesele olarak algılamanın, Hz. Muhammed'in şahsiyetini ve getirmiş olduğu mesajın değerini bu olaylarla ilişkilendirmenin tarih usûlü açısından doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, İstanbul, 1982.
- Algül, Hüseyin, *Alemlere Rahmet Hz. Muhammed*, Ankara, 1994.
- Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul, 2009, I, 125-126.
- Avcı, Casim, *Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul, 2008.
- Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara, 2008.
- Bağcı, H. Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara, 2010.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, t.y.
- Berki, Ali Himmet - Keskiöğlü, Osman, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, 1991.
- Dinî Terimler sözlüğü*, Ankara, 2009.
- Diyarbakırî, Hüseyin b. Muhammed, *Tarîhu'l-Hamîs*, I-II, byy. , 1302.
- Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamberin Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", "Peygamberimiz Hz. Muhammed (Sav) - Özel Sayı- *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 2003.
- _____, *Siret Tetkikleri*, Ankara, 2013.
- Fayda, Mustafa, "Busrâ", *DİA*, İstanbul, 1992.
- Halebî, (ö. 1044/1635), *İnsânu'l-Uyûn*, I-III, byy. , 1292.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1995.

- Hasan, İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, I-V, çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, İstanbul, 1991.
- Heykel, Muhammed, *Hz. Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1985.
- Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1995.
- İbn İshâk, Muhammed, *es-Sîre*, Beyrut, 2009.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-IV, Beyrut, 2004.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, I-VI, çev. Muzaffer Can, İstanbul, 1989.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1998.
- İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2000.
- İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, I-II, Beyrut, 1992.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kâmi'l fi't-Târih*, I-XI, Beyrut, 2006.
- Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, Beyrut, 2000.
- Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul, 1981.
- Küçük, Raşit-Yiğit, İsmail, *Hz. Muhammed*, İstanbul, 2010.
- Makrizî, Takiyyüddin Ahmed b. Ali, *İmtâu'l-Esmâ'*, I-XV, Beyrut, 1999.
- Mevlânâ Şiblî Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev. Yusuf Karaca, İstanbul, 2014.
- Önkal, Ahmet, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı 3, 1992.
- Özdemir, Mehmet, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh", *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed*, Konya, 2007.
- Özervarlı, Mehmet Said, 'İrhâs', *DİA*, İstanbul, 1997.
- Said Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Sire*, çev. Ali Nar-Orhan Aktepe, İstanbul, 1984.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2007.
- Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, I-IV, Beyrut, t.y.
- Şâmî, *Subûlü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, I-XI, Beyrut, 1993.
- Şulul, Kasım, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî*, İstanbul, 2014.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî*, I-VI, Beyrut, 2008.
- Vatandaş, Celalettin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul, 2015.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilu'n-Nübüvve", *DİA*, İstanbul, 1994.